

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

УДК 321.7(439)“20“(049.3)

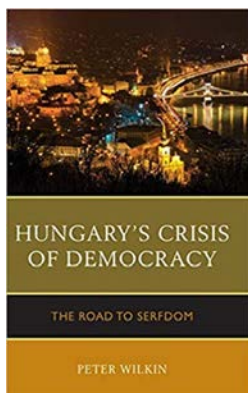
DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.6712020.15>

Приказ

Дејан Бурсаћ*

*Институт за политичке
студије, Београд*

КРИЗА МАЂАРСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ У ЛОКАЛНОМ И ГЛОБАЛНОМ КОНТЕКСТУ**

Peter Wilkin. 2016. *Hungary's Crisis of Democracy: The Road to Serfdom*. London: Lexington Books, p. 223.

* Имејл-адреса: dejan.bursac@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Студија професора Питера Вилкина (*Peter Wilkin*) испитује узроке кризе либералне демократије која је наступила победом странке Фидес на изборима 2010. године и последичним формирањем друге владе Виктора Орбана. Након измена мађарског устава омогућеног двотрећинском већином у парламенту, Фидес је практично оспорио дводеценијски развојни консензус, не само у погледу институционалног оквира ове земље, већ уопштено њене политике, економије и глобалне позиције уопште – обрнувши трендове демократске трансформације који су обликовали мађарско друштво од пада комунистичког режима. Иако се ради о студији случаја, Вилкин не третира Мађарску као издвојени субјект анализе, већ ерозију демократије ставља у контекст транзиције Централне и Источне Европе ка капитализму и демократији, али и шире – у контекст

међународних политичких и економских токова према којима је Мађарска, по њему, трајно укотвљена у полупериферију модерног светског система.

Теоријски оквир у који Вилкин смешта студију је комбинација два приступа. Први је анализа светског система, Валерштајнова теорија по којој се индивидуалне земље морају посматрати искључиво као део ширег глобалног система, у оквиру једне од три категорије: центра, полупериферије и периферије; а на основу чега се Мађарска третира у контексту инкорпорације у модерни капиталистички систем након пада комунизма. Други приступ је критичка теорија елита, на допуњена оним што аутор назива „анархистички поглед”, а по ком се посебна пажња придаје анализи деловања политичких одлучилаца. Начин на који је транзиција изведена у овој земљи, али и у ширем региону бившег Источног блока је, према Вилкину, под утицајем либералне и либерализоване леве елите, а под притиском интеграције у глобални капиталистички поредак, трајно и системски подрио снажни државни

оквир социјалне сигурности који је пружао некадашњи једнопартијски режим, што је у комбинацији са потоњим економским кризама и грешкама либерално-леве елите (пре свега Мађарске социјалистичке партије и њених коалиционих партнера) – утрло пут за доминацију популиста и крајње деснице.

У самом уводу, аутор објашњава да криза демократије која је обрнула тренд консолидације мађарске демократије има дубље узроке, а да се два кључна могу пронаћи пре свега у структури светског система коју Вилкин пре свега идентификује као неолибералну, али и у идеолошкој затворености и кратковидости политичке елите током процеса транзиције. Аутор сматра да Фидес представља једну врсту повратног удара компромису мађарске либералне елите са структурама глобалног капитализма. Последица Орбановог другог мандата (у првом је био премијер од 1998. до 2002. године) је заокрет Мађарске ка концепту развојне државе, односно циљно-оријентисане државе која игра активну улогу у економским и социјалним питањима. У том подухвату,

Фидес примењује методе уставне централизације које иду ка формирању „илибералне демократије”, или у очима критичара, „заробљене државе”. Економска криза са краја прве деценије новог миленијума условила је промену парадигме моћи те опадање утицаја традиционалних капиталистичких центара запада, при чему је посебно дошло до разочарања на европској полупериферији: у бившим социјалистичким државама. Са друге стране, парадоксална је ситуација у којој Орбанова влада и даље привлачи огроман број страних инвеститора, мултинационалних компанија, али и значајну развојну помоћ Европске уније – те Вилкин закључује да Орбан наставља политике које инвеститори желе да виде (смањење јавне потрошње и сузбијање социјалне државе), док истовремено критикује претходне владе за управо те политике, компензујући то форсирањем визије државе базиране на традиционалним вредностима (бог, нација, породица).

Друго поглавље бави се детаљним прегледом ране транзиције у Мађарској.

Вилкин наслеђе комунизма оцењује позитивно у домену социјалне сигурности, док ток демократске транзиције критикује као процес вођен од стране либералних или либерализованих елита кроз тзв. „разговоре за округлим столом”, у којима је у херметички затвореном кругу одлучилаца практично креиран оквир пост-комунистичке Мађарске. Он примењује да су управо интра-елитистички компромиси (за разлику од Пољске где је транзиција представљала победу општенародног бунта те имала инклузивнији ток) условили то да се у првој половини деведесетих практично цео релевантан политички спектар нађе на истој идеолошкој страни, прихватајући тријумфалистички неолиберални програм преузет са запада. У домену практичних политика, то је пре свега подразумевало шок-терапију и расформирање система социјалних трансфера. Вилкин затим нуди детаљан преглед генезе Фидеса тј. њихове еволуције од заговорника неолибералне идеологије преко конзервативизма до данашњег национал-популизма. Заокрет ка десници је кренуо већ 1995. године, и то искључиво

из стратешких разлога. На изборима 1998. на власт их доводи непопуларна политика коалиције социјалиста и Савеза слободних демократа, односно тзв. Бокрошов пакет – серија рестриктивних фискалних политика донетих под притиском међународних институција, а како би се предупредио могући банкрот државе. Бокрошов пакет је значајно окренуо социоекономску климу и усмерио ниже и рањиве слојеве становништва даље од традиционалне подршке социјалистима, а у руке десним популистима. Ипак, да би се тај процес материјализовао, требало је да прође још неколико изборних циклуса. Фидес 2002. године осваја највећи број гласова на изборима, али социјалисти и либерали поново формирају коалициону владу, која је обележена тешким скандалима, националним референдумом о реформи здравственог и образовног система, као и економском кризом. Као резултат, премијер Ференц Ђурчањ подноси оставку, те долази до потпуног разочарања гласача у Мађарску социјалистичку партију, од чега се ова странка није опоравила до данас. Гласове нижих слојева

мобилицу Фидес, и у мањој мери, ултранационалистички Јобик.

Наредна три поглавља књиге баве се специфично-стима актуелне политичке и друштвене ситуације: успоном Јобика, местом медија у Орбановом систему ограничене слободе изражавања, као и анализом разлога неуспеха протестних социјалних покрета, додуше изведеном на врло ограниченом примеру иницијативе Мила (Милион људи за слободне медије). Стиче се утисак да овде ауторови аргументи донекле губе снагу, те да сувише лута између тема које му се чине занимљиве и повезане, али којима тешко проналази место у (до овог момента) добро структурираној студији. Претпоследње поглавље исправља ту грешку те посебну пажњу посвећује комплексном односу Мађарске, Европске уније и НАТО-а у Орбановој концепцији. Посебно се осврће на неконзистентности у приступу саме Европске уније, те наглашава иницијални сукоб између визија тзв. социјалне и економске Европе: државе благостања и неолибералне доктрине. Вилкин одсуство новог

Маршаловог плана за бивше комунистичке државе након пада Берлинског зида види као тријумф концепта економске Европе. У закључку, аутор наглашава да је Мађарска показатељ дешавања која се могу очекивати у остатку транзиционих земаља. Ипак, опет закључује да у економском смислу Орбан не долази у конфликт са „центром” система те да је питање колико далеко његов пројекат суверенитета може да иде док не угрози чланство у ЕУ.

Вилкинова студија се бави изузетно занимљивом и актуелном темом. Кључна предност књиге је што нуди детаљан преглед околности које су довеле до масовне подршке Фидесу са једне стране, а са друге до њихових политика формирања либералне демократије тј. обртања тековина демократске транзиције. Студији ваља упутити и неколико критика. Наиме, чини се да парадигма анализе светског система вуче аутора да понуди сувише упрошћена објашњења. Готово сваки негативан тренд у мађарском (и било ком другом) друштву у последњих тридесет година може се тако објаснити злокобним деловањем међународних

финансијских институција и саучесништвом корумпираних или заведених локалних елита. Вилкин транзицији (тј. понајвише мултинационалним компанијама и Европској унији) приписује само негативне ефекте, у готово перпетуалној потрази за негативцима у целој причи, без помињања позитивних утицаја на мађарску економију и друштво уопште. Са друге стране, аутор комунистички режим оцењује позитивно у погледу доступности јавних добара и услуга, у највећој мери игноришући како квалитет тих услуга, тако и остатак контекста једног политички репресивног и економски нефункционалног система. Критика која долази са позиције левице је свакако добродошла у глобалној дебати о будућности демократије, али се у овом смислу нужно поставља питање пристрасности аутора.

Изабрани приступ такође отвара проблем превеликог детерминизма у понуђеном објашњењу, будући да Вилкин имплицира да је готово немогуће да земља у датом оквиру промени статус полупериферије, те да регионални или глобални контекст диктирају трендове у

које се Мађарска једноставно уклопила. Таква тврдња намеће још једно питање које проверава књигом, а односи се на ексеptionализам Мађарске. Наиме, да ли су околности које су довеле до Орбанове владавине специфично мађарско искуство, или се ради о трендовима типичним за полупериферију? Стиче се утисак да чак и у Вилкиновој анализи постоји превише момената мађарске посебности да би тврдња о ексеptionализму била у потпуности одбачена. То онда доводи у проблем цео приступ са позиције анализе светског система, по коме локална збивања и актери не играју нарочито значајну улогу у продукцији крајњих исхода. Вилкин је ово покушао да коригује увођењем теорије елита, али је њу више уклопио у већ понуђено објашњење теорије светског система. Јасно је да ниједну земљу није могуће посматрати ван глобалног и регионалног контекста, али са друге стране – свака земља је случај за себе, па тако ни у једној транзиционој држави примена истог рецепта није дала потпуно једнак резултат.